

Paroda „1863 m. SUKILIMAS – 145“

Tadas ŠĖMA

2008 m. gegužės 8 d. Lietuvos nacionalinio muziejaus Naujajame arsenale (Arsenalo g. 1) atidaryta paroda „1863 m. sukilimas – 145“, skirta sukilimo 145 metinėms. Paroda veiks iki lapkričio 9 d.

► 1830–1831 m. sukilimas Lietuvoje ir Lenkijoje baigėsi nesėkme, tačiau viltys atkurti Abiejų Tautų Respubliką nežlugo, o Rusijos pralaimėtas Krymo karas vėl sužadino patriotų viltis atkurti valstybingumą. 1861 m. Rusijos caras Aleksandras II pasirašė įstatymą, kuriuo panaikino baudžiavą, suteikė valstiečiams piliečių teises, bet paliko juos laikiniais prievolinkais, iki jie išsipirks žemę. Toks laisvės suteikimas valstiečių netenkino. Prasidėjo stichiniai neramumai, miestuose vyko politinės patriotinės manifestacijos. Siekdama likviduoti neramumus, Rusijos valdžia įvedė karo padėtį Vilniuje, Vilniaus apskrityje ir beveik visoje Kauno gubernijoje.

► Naują sukilimą ėmė rengti dviejų krypčių politinės grupuotės: „baltieji“ ir „raudonieji“. Nors jos skirtingai suprato politinius ir socialinius judėjimo uždavinius, tačiau niekam nekėlė abejonių bendras tikslas – išsivaduoti iš carinės priespaudos.

► 1862 m. vasarą Lietuvoje buvo sukurtas Judėjimo („raudonųjų“) komitetas sukilimui prieš Rusijos valdžią rengti. Į jį įėjo Konstantinas Kalinauskas, Boleslovas Dluskis ir kiti, o šiam komitetui vadovavo Liudvikas Zvezdovskis. Rudenį komitetas buvo pertvarkytas į Lietuvos provincijos komitetą, o jo vadovu tapo K. Kalinauskas.

► 1863 m. sausio 22 d. Centrinis tautinis komitetas, pasivadinęs Laikinąja tautine vyriausybe, Varšuvoje išleido manifestą, skelbiantį sukilimo pradžią, ir du agrarinius dekretus. Gyventojai buvo kviečiami sukilti.

► Lietuvos provincijos komitetas 1863 m. vasario 1 d. paskelbė manifestą, kuriuo Lietuvos ir Baltarusijos gyventojai buvo

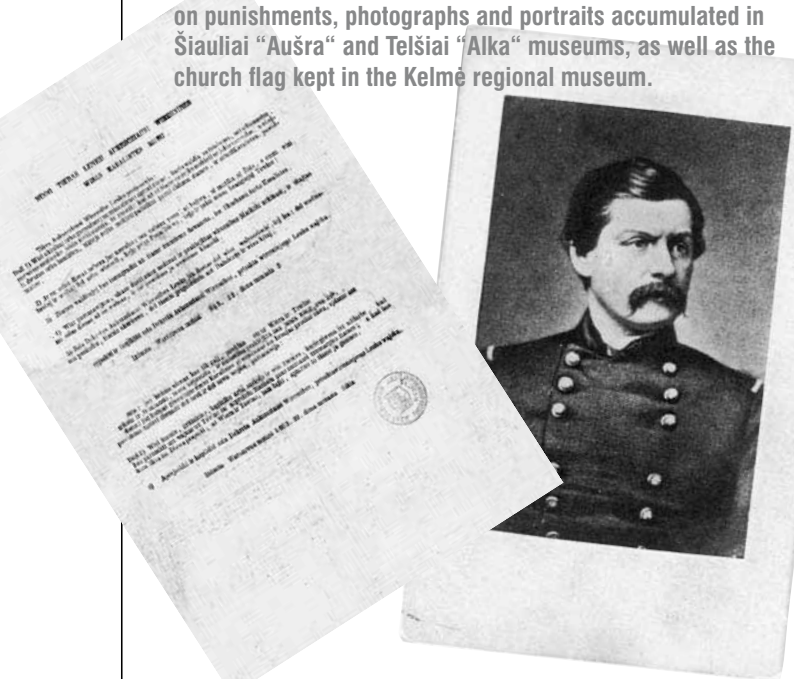
1863 m. sukilimo dalyviai tremtyje. Tobolskas, 1864 m. LNM.
Fot. nežinomas

Exhibition "UPRISAL of 1863 - 145"

Tadas ŠĖMA

The publication introduces the exhibition "145 for Uprisal of 1863" of the Lithuanian National Museum held on 8 May 2008 and aimed at 145th anniversary of the uprisal. The exhibition presents personal items of participants of the uprisal, the flag of the uprisal squad, documents found in Vilnius St. Pranciškus Asyžietis church in 1989 (most probably secret archive of uprisals) and taken from the collections of the Lithuanian National Museum. The exposition also provides a full set of exhibits from the collections of the museum of the Count Mikhail Muravyov (he worked in Vilnius from 1898 to 1915), secured currently in the Lithuanian State History Archive. This museum accumulated the documents and items on the activity of the governor-general of Vilnius in suppressing the uprisal. The exhibition also includes: the rebel surveillance and investigation cases which are currently secured in the Lithuanian State History Archive, reports on punishments, photographs and portraits accumulated in Šiauliai "Aušra" and Telšiai "Alka" museums, as well as the church flag kept in the Kelmė regional museum.

Tautinės vyriausybės dekretai dėl feodalinų prievolių bei luomų panaikinimo ir žemės skyrimo valstiečiams. Varšuva, 1863 01 22. LNM

Liudvikas Narbutas (1831-1863). Vienas pirmųjų sukilimo organizatorių Vilniaus gubernijoje. Žuvo mūšyje netoli Dubičių. LNM. Fot. nežinomas

kviečiami stoti į bendrą kovą su Rusijos valdžia. Tuo metu Lenkijos laikinoji tautinė vyriausybė pavedė savo komisarui Nestorui diu Loranui ir Lietuvos „baltųjų“ vadovui Jokūbui Geištoriai sudaryti naują sukilimo Lietuvoje vadovybę – Lietuvos provincijų valdymo skyrių. Jį sudarė Pranciškus Dalevskis, A. Jelenskis ir kiti, vadovavo J. Geištoras. Kovo 11 d. buvo išleistas atsišaukimas, skelbiantis, jog visa valdžia Lietuvoje priklauso Lietuvos provincijų valdymo skyriui. 1863 m. birželį vietoj jo buvo įkurtas revoliucinių demokratinių pažiūrų Lietuvos provincijų vykdomasis skyrius. Nuo 1863 m. liepos vidurio Laikinosios tautinės vyriausybės įgaliotuoju komisarų Lietuvoje ir Baltarusijoje buvo paskirtas K. Kalinauskas.

► Lietuvos teritorijoje sukilėlių kovos prasidėjo 1863 m. vasario 2 d. mūšiu prie Čystos Būdos šiaurinėje Augustavo gubernijos dalyje. Pirmiesiems sukilėlių būriams vadovavo Feliksas Vislouchas, Liudvikas Narbutas, Kletas Koreva. Kovo–balandžio mėne-

siais sukilimas apėmė visą Lietuvą. Vilniaus ir Kauno gubernijose organizuotiems sukilėlių būriams vadovavo Antanas Mackevičius, Boleslovas Kolyška, Jonas Stanevičius, Zigmas Citavičius ir kiti.

► Lietuvoje sukilėlių daugumą sudarė bajorai, smulkieji dvarininkai, valstiečiai, miestiečiai, katalikų dvasininkai. Kai kurie būriai buvo sudaryti tik iš valstiečių, jiems ir vadovavo valstiečiai: Adomas Bitė, Mykolas Puidokas. Dideles sukilėlių pajėgas sutelkė Zigmantas Sierakauskas. Jis tapo Lietuvos sukilėlių kariniu viršininku ir Kauno vaivada.

► Sukilimo malšinimui vadovavo 1863 m. gegužę Vilniaus generalgubernatoriumi ir vyriausiuoju Šiaurės vakarų krašto viršininku paskirtas Michailas Muravyovas. Gavęs ypatingus įgaliojimus jis į Vilnių atvyko su Peterburge sudaryta kanceliarija, todėl netrukus visose valdžios įstaigose vietinės kilmės valdininkus pradėjo keisti atvykėliais iš Rusijos centrinių gubernijų. Lietuvoje buvo įvestas karinis policinis valdymas, sudarinėjami gyventojų sąrašai su pastabomis apie jų lojalumą valdžiai, sukilimui slopinti buvo pasitelktos didžiulės Rusijos kariuomenės pajėgos. Žiaurios priemonės – suėmimai, trėmimai į katorgą, mirties bausmė – pasiekė tikslą. Sukilėlių jėgos seko, jie pralaimėdavo mūšį po mūšio. Organizuotas sukilimas baigėsi 1864 m. pradžioje.

► Nepasisekęs sukilimas sudavė skaudų smūgį. Žlugo viltys ginklu išsivaduoti iš užkariautojų priespaudos, prasidėjo ilgai trukusi atvira Lietuvos kolonizacija ir rusifikacija. Tačiau sukilimas davė naują akstiną nacionaliniam sąmonėjimui, tolesniam lietuvių tautos pasipriešinimui okupacijai ir postūmį nacionaliniam išsivadavimo judėjimui.

► Parodoje eksponuojamos sukilėlių fotografijos, portretai bei asmeniniai daiktai: Mykolo Stempinskio smuikas, padarytas tremtyje Tomske, kunigo Z. Ivaškevičiaus dėklas akiniams, padarytas iš mamuto kaulo tremtyje Tobolske, Karolio Sasuličiaus pypkė ir kiti. Tremtyje ar kalėjimuose kalėjusių sukilėlių iš medžio drožinės dėžutės, adatinės, iš duonos nulipdyti medalionai, rožinis. Pristatomos moterų nešiotos, nors ir carinės administracijos pareigūnų draustos, gedulo apyrankės, smeigtukai, segės ir galvos apdangalas. Taip pat parodoje galima išvysti sukilėlių raitelių pulko vėliavėlę, sukilimo dalyvių naudotus ginklus, dėvėtas diržų sagtis, bei įvairiems atsišaukimams ir dokumentams spausdinti naudotą spausdinimo mašiną.

► Pirmą kartą parodoje plačiau pristatyti eksponatai iš 1989 m. Vilniaus Šv. Pranciškaus Asyžiečio bažnyčioje rasto, greičiausiai slapto sukilėlių archyvo: sukilimo vadovybės išleisti atsišaukimai, instrukcijos sukilėliams, pranešimai iš užsienio apie ginklų pirkimą, finansinių reikalų tvarkymą, sukilėlių leisti laikraščiai bei sukilimo dalyvių naudotas Vilniaus miesto planas.

► Parodoje pristatomos ir Lietuvos valstybės istorijos archyve saugomos sukilėlių sekimo ir tardymo bylos, raportai apie bausmes ir jų įvykdymą sukilėliams: raportas apie Liudviko Narbuto būrio sutriuškinimą, Karo lauko teismo nuosprendžiai Konstantinui Kalinauskui ir Zigmantui Sierakauskui, tremčiai pasmerktų sukilėlių sąrašai. Eksponuojami eksponatai ir iš šio archyve saugomo Grafo Michailo Muravyovo muziejaus, veikusio Vilniuje nuo 1898 iki 1915 m., rinkinių. Šis muziejus kaupė dokumentinę ir daiktinę medžiagą apie Vilniaus generalgubernatoriaus veiklą malšinant sukilimą. Parodoje galima išvysti albumus su sukilėlių fotografijomis, M. Muravyovo užrašus apie jo veiklą šiaurės-vakarų krašte ir kovos prieš sukilimą organizavimą.

► Dėkojame visoms institucijoms, paskolinusioms eksponatus parodai. ■